

Biblické poselství o ovcích

„Nejsme ovce, nejsme ovce!“ slyšel jsem jednou skandovat lidi na demonstraci. To, co tím protestující chtěli vyjádřit, dojde každému hned, ale když jsem se nad tím zamyslel, na mysli mi vytanula jedna jediná otázka: Proč zrovna ovce?

Bible je velmi zajímavá kniha. Mnoho lidí v ní hledá smysl života, nicméně ať už si o ní myslíte cokoli, nelze popřít, že se jedná o dílo, které se nachází v samých kořenech naší kultury.

A překvapivě – mě to tedy překvapilo – obsahuje Bible i velmi sofistikované a důmyslné metafory, kde se objevují ovce. A to ve významu velmi vzdáleném od toho, který použili oni rozhořčení demonstranti.

Pokud tedy chceme do ovčí v Bibli proniknout, musíme začít na začátku - už v první knize Starého zákona. Kdyby se šel praotec Abraham například zúčastnit sčítání lidu, do kolonky povolání by nepochybně napsal něco jako „kočovný pastevec.“ (např. Gn 21:27) A nejen on – pouze fakt, že židovský národ vznikl z rodu pastýřů (konkrétně „bravu a skotu“) je nesmírně důležitý a již zde v knize Genesis leží základy toho stěžejního konceptu – vztah pastýře a jeho oveček. Mimochodem v této rovině opouštím už židovsko-křesťanský náboženský okruh, vždyť na „proroka Ibrahima“ se odvolávají i muslimové. Pokud tedy více než polovina obyvatel světa pokládá za prazakladatele svého náboženství pastýře, už to něco znamená!

Dalším veledůležitým momentem je sám „král pastýř“ David. Když prorok Samuel navštívil Davidova otce Jišaje s úmyslem vybrat z jeho synů budoucího izraelského krále a nejmladší David tam zrovna chyběl, okomentoval to Jišaj slovy, že „pase někde ovce“¹. (1S 16:11) Poté, co tento pasáček na Saulově dvoře udělal kariéru, aby se později sám stal králem, ještě si na tuto práci několikrát zavzpomíná. Poprvé, když se po porážce Goliáše před Saulem tak trochu vytahuje:

1S 17:34-35 *„Tvůj služebník byl pastýřem ovčí svého otce. Když přišel lev anebo medvěd, aby odnesl ze stáda ovci, hnal jsem se za ním a bil jsem ho a vyrval mu ji z tlamy...“*²

David pak dále překvapenému Saulovi podrobně popisuje, jakými způsoby bránil ona otcova stáda před všemožným dravým zvířectvem. Nicméně David v tomto případě nehledá žádné teologické metafory, pouze králi dokládá původ svého úspěchu nad Goliášem.

Na sklonku jeho života se pak na starého Davida Bůh trochu rozběsí (kvůli tomu, že dal sečíst obyvatelstvo Izraele) a začne vraždit jeho poddané. David se zhrozí a zvolá:

2S 24:17 *„Hle, já jsem zhřešil a já jsem se provinil, co však učinily tyto ovce?...“ Bud' tedy tvá ruka proti mně a proti domu mého otce!“*

Tento verš už je v celé téhle záležitosti klíčový – David tu jako první použije ono přirovnání, které se později stane v Bibli tak častým – máme tu lídra (politického nebo náboženského) –

¹ Bible 21

² Ekumenický překlad – vždy, není-li uvedeno jinak

tedy pastýře a jeho poddané či následovníky – tedy stádo. Právě v tomto úryvku David zdůrazňuje koncept nevinosti oněch ovcí a naproti tomu velké zodpovědnosti jejich pastýře. Vzhledem k tomu, že završením celého tohoto bádání by měla být Ježíšova podobenství na toto téma, která pronese na podobném místě jako David a užije naprosto stejných metafor, jen o tisíc let později, je třeba se na Davida zaměřit velmi dobře – zvláště na to, že (na rozdíl od Ježíše) tady mluví ze své vlastní zkušenosti (jak nám dost přesvědčivě líčí v prvním citátu).

U krále Davida se ale zastavím ještě potřetí a to v souvislosti s Knihou žalmů a žalmem číslo 23, který je mnohými označován za ten vůbec nejkrásnější a nejlepší. Nakrátko ještě odbočím do světa americké sci-fi k Isaacu Asimovovi. Tento slavný spisovatel mimo jiné napsal také *Asimovova průvodce Bibli*, kde rozvíjí mnoho podnětných myšlenek a námětů, které sám nazývá „sekulárními aspekty Bible.“ Každopádně u Knihy žalmů vysvětluje, že v hebrejském originále může „Žalm Davidův“ znamenat „Žalm napsaný Davidem“ stejně tak jako „Žalm o Davidovi“³ (to v češtině tak docela neplatí, proto tato vsuvka) Je třeba prostě zmínit, že samotné Davidovo autorství tohoto žalmu lze velmi dobře zpochybnit.

Ž 23:1-2 Hospodin je můj pastýř, nebudu mít nedostatek. Dopřává mi odpočívat na travnatých nivách, vodí mě na klidná místa u vod...

Celý žalm pokračuje jako výčet všech dobrých věcí, kterými Bůh dokáže věřícího zahrnout. Protože se nám to jaksi hodí do krámu, předpokládejme, že David autorem opravdu je – můžeme tady sledovat velmi významný posun v oné metafoře s pastýřem. Jako kdyby si David teď uvědomil, že i když je sám tak dobrý pastýř, ačkoli dokáže „skolit lva a medvěda“ a vzít veškerou zodpovědnost za hříchy, který se dotkl i jeho stáda, jen a jen na sebe – stále není tak dobrý, aby nad sebou nikoho nepotřeboval. Jako kdyby pochopil, že i on, velký a mocný král, má potřebu se „vracet se do Hospodinova domu do nejdelších časů“ (Ž 23:6)

Fakt, že i když je někdo velmi úspěšný politik, válečník a vladař, stále nad sebou potřebuje nějakého vyššího „pastýře“ si neuvědomoval pouze David, ale stejná přirovnání používal i prorok Ezechiel (6. století před Kr.). U něj je to celé o dost složitější, jelikož musíme brát v úvahu jistý dobový kontext jeho působení – tedy dost divoké období, kdy celému blízkovýchodnímu regionu tvrdě vládli Babyloňané. Nicméně základní motiv jeho přirovnání je jasný.

Ez 34:11 Toto praví Panovník Hospodin: „Hle, já sám vyhledám své ovce a budu o ně pečovat.“

Jak již jsem řekl, onen vztah Boha a Davida, potažmo celého izraelského lidu Ezechiel dále komentuje, avšak on sem přidává ještě zcela nový prvek – jistého budoucího Spasitele.

Ez 34:23 Ustanovím nad nimi jednoho pastýře, který je bude pást, Davida, svého služebníka.

A ke komu ho přirovnává – ano, opět k pastýři! Když už jsme u proroků, je třeba zmínit, že v obdobném smyslu se vyjadřovali i Izaiáš, Jeremiáš a Zachariáš, ale to prostě pouze potvrzuje popularitu této metafory mezi velkými rétory té doby.

³ Asimov, s. 490

Naprostým vrcholem celé biblické metafory s ovci a pastýři jsou bezpochyby dvě Ježíšova podobenství. První z nich najdeme v podobném znění v evangeliích podle Matouše a Lukáše.

L 15:4-6 „Má-li někdo z vás sto ovcí a ztratí jednu z nich, což nenechá těch devadesát devět na pustém místě a nejde za tou, která se ztratila, dokud ji nenalezne? Když ji nalezne, vezme si ji s radostí na ramena, a když přijde domů, svolá své přátele a sousedy a řekne jim: Radujte se se mnou, protože jsem našel ovcí, která se mi ztratila.

Jestliže použití této metafory bylo dříve spíše obecné – prostě jako označení a pojmenování jistého duchovního vztahu, v tomto podobenství dostává onen koncept mnohem konkrétnější rysy. Ježíš zde řeší především problematiku hříšníků – co když se v pastýřově stohlavém stádu vyskytne jedna „černá ovce“ – co s ní? Ježíšova odpověď je vcelku prostá – pokud hříšník svých činů upřímně lituje, k čemuž by mu měl zásadním způsobem pomoci onen pastýř, nejen že se může vrátit do stáda, ba dokonce má takové obrácení člověka takový význam, že se nad tím bude pastýř opravdu hodně radovat, jak je ještě více zdůrazněno v závěru podobenství.

L 15:7 Pravím vám, že právě tak bude v nebi větší radost nad jedním hříšníkem, který činí pokání, než nad devadesáti devíti spravedlivými, kteří pokání nepotřebují.

Zde je ovšem důležité vzít zřetel na Ježíšovy posluchače, mezi kterým byli v tomto případě i farizejové. (L 15:1) Ti jsou v evangeliích často líčeni jako naprostí pokrytci, kteří si sami o sobě namyšleně myslí, že „pokání nepotřebují.“ Právě tedy poslední větu tohoto úryvku lze chápat ironicky jako narážku právě proti nim. Osobně si myslím, že je to velmi pravděpodobné, jelikož v opačném případě by došlo k jakémusi teologickému rozporu (srov. Ř 3:23) a smysl by to nedávalo. Celá tato pasáž s jednou ztracenou ovci je typologicky velmi podobná podobenství o marnotratném synu (L 15:11-32), které se nachází o pár veršů dál. Rozdíl je mezi nimi v zásadě jen jeden, však nikoli nepodstatný. Zatímco otec má syny pouze dva, pastýř má na starosti ovcí sto.

Za pozornost podle mě stojí ještě to, že pastýř má svých devadesát devět ovcí nechat „na pustém místě.“ Setkal jsem se s takovýmto poněkud aktualizovaným výkladem tohoto podobenství: Je sice dobře, že je církev otevřená všem „ztraceným ovcím,“ tedy homosexuálům a jiným lidem z LGBT skupin, ale oněch devětatřicet pravověrných katolíků přece nelze nechat jen tak někde v pustině. Ačkoli je to přirovnání dost násilné a moc to podle mne nesedí, je pravda, že ono „pusté místo“ se rozhodně nedá vyložit jako nabádání k zanedbávání většiny ve zběsilé honbě za novými (či „zbloudilými“) následovníky.

Druhé Ježíšovo pastýřské podobenství se nachází pouze v Janově evangeliu:

J 10:1-3 Amen, amen pravím vám: Kdo nevchází do ovčince dveřmi, ale přelézá ohradu, je zloděj a lupič. Kdo však vchází dveřmi, je pastýř ovcí. Vrátný mu otvírá a ovce slyší jeho hlas. Volá své ovce jménem a vyvádí je...

Pro přesný výklad (nebo pokus o něj) je nepochybně třeba znát jisté dobové reálie, zejména v souvislosti s tím vyváděním z ovčince. Výkladové poznámky k ekumenickému překladu mě poučily o tom, že praxe tehdejších pastýřů byla asi taková, že na noc do jednoho ovčince (tj.

ohrady pro ovce z kamení nebo větví) zahnal své stádo několik pastýřů. Ale ráno při odchodu na pastvu se ovce správně rozdělily podle známého hlasu svého pastýře. V podobenství je ale dokonce naznačeno, že dobrý pastýř volá ovce jménem, tedy že má pro každou jedno jméno. To je nepochybně projevem neobvykle hlubokého a láskyplného vztahu pastýře (tedy Ježíše) a jeho stáda (tedy věřících). Každopádně po pronesení tohoto mikropodobenství (J 10:1-5) jeho posluchači vůbec nepochopili, co tím chtěl říci a on jim to musel trochu jinými slovy vysvětlit znovu. Malá spekulace – podle předchozích veršů (J 9:40) bychom mohli usuzovat, že v mezi Ježíšovými posluchači byli opět i v tomto případě farizeové, jedni z nejvzdělanějších a nebigotnějších představitelů židovského náboženství té doby. Pokud tedy evangelista prohlašuje, že nepochopili, co tím Ježíš naznačuje, je to dost zvláštní – vzhledem k Davidovi i Ezechieli. Je dost dobře možné, že Jan tady vede malou kampaň proti farizeům, kdy se je snaží vykreslit jako úplné ignoranty. Ale pokračujme k dalším veršům.

J 10:11 Já jsem dobrý pastýř. Dobrý pastýř položí svůj život za ovce.

Tento verš asi ani nepotřebuje obšírný komentář vzhledem k tomu, že tu Ježíš výslovně naznačil, co vše pro své stádo udělá. Nicméně se jedná o kontrast s následující větou, kde popisuje, že pastýř „najatý za mzdu“ (tedy ten, který na rozdíl od dobrého pastýře není nerozlučně spojen se stádem – jak mne poučily výkladové poznámky) uteče, jakmile se blíží vlk – potom to se stádem skončí moc špatně.

J 10:16 Mám i jiné ovce, které nejsou z tohoto ovčince. I ty musím přivést. Uslyší můj hlas a budeme jedno stádo, jeden pastýř.

Ke konci celé pasáže je naznačeno i něco o budoucí církvi. Abych parafrázoval motto Evropské unie – církev bude „jednotná v rozmanitosti“ – ačkoli se bude jednat o slepenec lidí z „mnoha stád“ (tedy pohanů, kteří uvěří v Ježíše), stále to bude jedna organizace s jednotným učením a jedním zakladatelem. Pokud u Ježíšových posluchačů vyvolala první krátká promluva o pastýři nepochopení, o chvíli později začnou přítomní mírně zuřit, případně pochybovat o jeho zdravém rozumu (J 10:19-21). Někteří ale připustí, že to může mít něco do sebe, když to říká někdo, kdo „otevřel oči slepým.“

V následujících staletích si tato biblická metafora začala žít trochu vlastním životem. Podívejme se do středověku. Evropská společnost byla rozdělena dle tehdy populárního učení o trojím lidu. Ve zkratce – šlechta bojuje, čímž chrání církev a prostý lid, prostý lid pracuje a platí daně pro církev i šlechtu a církev se za ostatní modlí. Pokud tedy tehdejší intelektuálové chtěli tuto důmyslnou myšlenku nějak osvětlit prostému člověku, mohli se pokoušet o sofistikovaný výklad s použitím biblického příběhu o Noeho synech (Gn 9:18-28), na kterém je celé učení originálně založené, ale nasnadě je mnohem jednodušší a účinnější metafora. Tu nám osvětlí benediktinský novic Adso z Melku slovy, která mu do úst vložil Umberto Eco: „Mnohokrát jsem slyšel, že lid Boží se dělí na pastýře (neboli kleriky), psy (neboli válečníky), a ovce neboli lid⁴.“ K tomu nelze dodat nic než to, že středověká církev to podobenství trochu

⁴ Eco, s. 147

„vylepšila“ a přidala tam i psy, jejichž role je vcelku jasná. Nicméně to ale nic nemění na tom hlavním: „ovce neboli lid...“

Ale ze středověku se přesuňme do naší, (post)moderní doby. 24. červenec 2005 – papež Benedikt XVI. zahajuje svůj pontifikát a ve svém projevu pronáší i toto: „Modlete se za mě, abych se učil více milovat vás, jeho stádo... Modlete se za mě, abych neutíkal ze strachu před vlky.“ Najednou fakt, že své posluchače označil za stádo, působí pro člověka „zvenčí“ velmi nezvykle, až urážlivě. A to navzdory tomu, že celá papežova promluva je o tom nejvyšším citu – o lásce... Kde se v myslích nás, „západ’anů“ z 21. století vzal obraz oné nemyslicí, neschopné ovce a stáda, které tupě následuje pastýře, kamkoli jde? Na to určitě neexistuje jasná odpověď, jisté ale je, že navzdory biblickému a církevnímu užití této metafory se význam v posledních několika stoletích posunul hluboko do kategorie „pejorativní označení.“ Když se před volbami objevily v Praze plakáty se sloganem „Nejsme tupé ovce,“ kde byl tento dobytek zobrazen s vlnou v barvách různých politických stran (kdoví, co bylo smyslem té kampaně) – prvoplánové sdělení bylo všem kolemjdoucím určitě jasné.

Ale pojďme i na druhou stranu barikády. Kritici církve často označují věřící za ovečky - s tím, jaký má toto slovo hanlivý nádech, tím opravdu nemyslí nic hezkého. Je se ale opravdu čemu divit, když Ježíš jmenoval Petra „papežem“ se slovy „Pečuj o mé ovce“(J 21:16)? Bylo tedy jeho záměrem vytvořit z církve společenství tupých následovníků, kteří jsou „přes odřené záda součástí stáda“?

Ale nejsou to jen ovce, které naše doba zdiskreditovala. Slovo pastýř nám dnes evokuje spíš pasťáky nebo pasáky, přičemž v obou případech se odehrává snad všechno kromě láskyplné duchovní péče. Lidé dnes raději vyhledávají služby osobního kouče, guru a senseie a pastor (latinsky pastýř!) zní moc starosvětsky a přežitě. Co když zrovna tento koncept je jedním z důvodů, proč už křesťanství není (často na úkor různých východních nauk) pro mnoho lidí tak sexy? Kdo by dobrovolně vstupoval do stáda?

Abych se však netočil ve svém uvažování jaksi v kruhu, jistý farář mne seznámil se svým názorem na toto téma. Mé chápání je podle něj naprosto zakalený evropský pohled 20. století, avšak k pochopení celého přirovnání je třeba se na to začít dívat pohledem izraelským z prvního století. Pro pastýře, který v nehostinné polopoušti pracně zbudoval ohradu pro své ovečky, jsou tato zvířata opravdu všechno – nic jiného nevlastní - a jemu na nich moc záleží (nicméně je nakonec sní, ale to nevadí). Ježíš (podle kněze) používal tuto metaforu proto, že vztah pastýře a jeho stáda byl jeho posluchačům prostě nejbližší a nejsrozumitelnější. A naopak ovce vědí, co je pro ně nejlepší – tedy následovat pastýře a důvěřovat mu. Ovečka je ve své podstatě moc krásné zvířátko... Zvláštní je, že obdobně byla použita také metafora s rybáři a rybami (Mk 1:17), kde je to, že ryby (respektive ovce) budou nakonec snědeny, ještě zřejmější.

Pokud bych se měl vrátit k otázce, kterou jsem položil v jednom z minulých odstavců, po této zevrubné biblické analýze prostě musím říci: Ne. Naprosto ne! Vždyť „...znám své ovce a ony znají mne, tak jako mě zná Otec a já znám Otce.“ (J 10:14) To není žádné tupé bezmyšlenkovité následování, to je jasný náznak nějakého duchovního vzájemného hlubokého vztahu – a v tom případě jde o mnohem víc.

Vím, že je to teď taková móda, ale oněm demonstrantům bych vzkázal: „Opravdu nechcete být ovce? Zkuste se nad tím zamyslet – fakt to pomáhá!“

Zdroje

ECO, Umberto. *Jméno růže*. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-10557-9

ASIMOV, Isaac. *Asimov's Guide to the Bible*. New Jersey: Wings Books, a division of Random House Value Publishing, Inc. 1981. ISBN 0-517-34582-X

Bible 21, překlad 21. století. Praha: Biblion, 2009. ISBN 978-80-87282-02-1

Nový zákon s výkladovými poznámkami. Praha: Česká biblická společnost v Evangelickém nakladateství, 1991

Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona – Ekumenický překlad. Praha: Biblická společnost v ČSR, 1990